

Pirjo Seddiki

Naisellisen kaunistautumisen genealogiaa

Lähtökohtina tekstilleni ovat Nietzschen lähipiirin naisista kirjoitetut tutkimukset sekä Hämeenlinnan työkoulun perustajan Fredrika Wetterhoffin toiminnasta ja ajattelusta säilyneet dokumentit. Jacques Derridan kirjoittama *Éperons: les styles de Nietzsche* tarjosi kipinän yritykselle purkaa ja ymmärtää naisellista kaunistautumista ja sen ilmaantumista itseäni koskettavassa yhteydessä. Derridan kirjoitus käsittelee parodiaa ja suhdetta totuuteen Nietzschen kautta. Kirjan alussa Derrida sanoo käsittelevänsä tyylin kysymystä. (*la question du style*). Mutta Derrida toteaa heti perään, että nainen on hänen aiheensa.

Yritys sitoa samaan tekstiin nämä toisistaan maantieteellisesti ja ajatuksellisesti kovin kaukana sijaitsevat lähtökohdat on johtanut naisen kaunistautumisen ja hyvän maun käsitteiden eräänlaiseen genealogiaan. Genealogia on tässä ymmärretty lähinnä ilmaantumisenä tai polveutumisenä, joka on pohjimmiltaan runsasta, ei yksilähteistä, ei siis yhdestä ja samasta alkuperästä kumpuavaa. Voisi ajatella foucaultilaisesti turhaltakin tuntuvien pikkuseikkojen ja sattumien luovan oman tulkintamahdollisuuden yrityksessä ymmärtää käsitteiden ja käsitysten rakenteita. Kyse ei ole historian kuvaamisesta lineaarisena syiden ja seurausten ketjuna, eikä eunukkirodun naistutkimuksesta, jossa sukupuoleton olento ”objektiivisella” lähestymistavallaan tekee kohteestaan sukupuolettoman. Tällaisen ruumiittoman, lihattoman ja abstrahoidun käsitteiden tutkimisen Nietzschekin tyrää.¹ Käyttämällä Foucault’n kuvailemaa diskurssianalyysin lähestymistapaa koetan löytää, miten erilaiset lausumat naisellisuudesta ovat muotoutuneet, kuka puhuu, missä ja millaisessa asemassa.² Kyseessä on epäjatkuvuuksien, katkosten, kynnysten, rajojen ja muodonmuutosten aukollinen verkosto.

Ajallisesti Fredrika Wetterhoffin ja Friedrich Nietzschen elämät sijoittuvat samoille vuosikymmenille. He sattuivat syntymään samana vuonna 1844. Fredrika Wetterhoff perusti työkoulunsa tytöille Hämeenlinnaan vuonna 1885, samoihin aikoihin, kun Nietzsche kirjoitti *Näin puhui Zarathustran* viimeisiä osia. Fredrika Wetterhoff edusti monessa suhteessa kaikkea sitä, mitä vastaan Nietzsche niin kiihkeästi kirjoitti. Wetterhoffin uhrautuva, kristillinen, porvarillinen, siveellisyyskasvatusta ja työntekoa korostava, naimattoman naisen elämä tosin löytää lukuisia yhtymäkohtia Nietzschen elämänpiirissä vaikuttaneiden naisten kanssa. Olisiko yhtä uskottavaa arpoa satunnaisesti maailman historiasta samaan aikaan eläneitä ihmisiä ja sitoa heidät yhteen tekstiin? Kiinnostustani kuitenkin herättivät Nietzschen lähimpiirissä vaikuttaneista naisista tehdyt tutkimukset ja kuvaukset suhteessa Nietzschen omiin lausuntoihin naisista sekä yhtymäkohdat Fredrika Wetterhoffin ajattelusta ja toiminnasta säilyneeseen aineistoon. Harvoja aikansa naisverkostoja on tutkittu samalla hartaudella kuin juuri Nietzschen ympärillä eläneiden tai vain satunnaisesti hänet tavanneiden ja hänen kanssaan kirjeenvaihdossa olleiden naisten muodostamaa väljää piiriä. Useat näistä naisista pohtivat kirjoituksissaan naiseutta ja sen ilmenemisen erilaisia muotoja omana aikanaan. Yhdistävänä piirteenä näille naisille oli myös hämmästyttävän luonteva kansainvälisyys. He opiskelivat ulkomailla ja matkustelivat laajalti Euroopassa, jolloin heidän ystävapiirinsä muodostui yli kansallisuuksien ja valtioiden rajojen.

Ellen Key ja naisen rakkaus

Yhdistävä linkki Nietzschen vaikutuspiirissä eläneiden naisten ja Fredrika Wetterhoffin välillä löytyi Wetterhoffista kirjoitetusta elämäkerrasta, jossa mainittiin hänen olleen vaikuttanut Ellen Keyn ajatuksista. Wetterhoff tutustui henkilökohtaisesti Ellen Keyhin Suomesta muuttaneiden perheiden kutsuilla opiskellessaan piirustuksenopettajaksi Tukholman teknillisessä koulussa vuosina 1884 - 85. Fredrika Wetterhoff kirjoitti hänestä: ”Hän toimii monen oppineen ja ammattimiehen kanssa luennoitsijana Tukholman työväenopistossa. Sitä paitsi hän esiintyy esitelmänpitäjänä sekä koti- että ulkomailla käsitellen esitelmissään yhteiskunnallisia, siveysopillisia, kirjallisuushistoriallisia sekä naisasiaa koskettelevia kysymyksiä. Hän on terve ja iloinen ja näyttää tuntevan hyvin myös Suomen oloja.”³

Hän mainitsee tutustuneensa myös kirjailija, matemaatikko rouva Kovalevskyyn ja herttaiseen naiskirjailijaan rouva Leffleriin, jotka molemmat olivat Ellen Keyn

läheisiä ystäviä. Sonja Kovalevsky oli huomattava matemaatikko ja Venäjän tiedeakatemian ensimmäinen naisjäsen, hän oli taistellut itselleen oikeuden opiskella yksityisoppilaana Saksassa, 1874 hänestä tuli filosofian tohtori in absentia,⁴ 1888 Ranskan akatemia myönsi hänelle huomattavan Prix Bordinin palkinnon.

Ellen Keyn painotus naiskysymyksessä positiivisen sukupuolieron arvottamiseen ja yhteiskunnallisten olojen järjestäminen tämän pohjalta näkyi Fredrika Wetterhoffin käytännön toimissa. Teollistumisen mukanaan tuoma naisten työnteko kotien ulkopuolella ei ollut Keyn mukaan suotavaa, koska se oli haitallista naisten täydelle itsensä toteuttamiselle, samoin kuin lasten täysipainoiselle kasvulle.⁵ Wetterhoffin koulussa tyttöjä ohjattiin nimenomaan naisille sopiville työaloille, joiksi on perinteisesti katsottu käsityöt, vaatteiden ja tekstiilien valmistus. Nämä toimet olivat mahdollisia kotioloissa, jolloin heille jäi mahdollisuus samalla toteuttaa äitiyttään parhaalla mahdollisella tavalla. Wetterhoffin mukaan tekstiilien teollinen valmistaminen oli rapauttanut tyttöjen käsityötaidot, samalla johtaen joutilaisuuteen ja laiskuuteen, joka puolestaan oli aiheuttanut irtolaisuutta ja kurjuutta. Kangaspuiden kotoisa ja rauhoittava kolke oli pirteistä vaiennut teollisten tuotteiden vallattua sijan. Hän piti tärkeänä, että tytöt osaavat itsenäisesti hallita kokonaisten käsityötuotteiden valmistuksen sekä korosti hyvänolontunnetta ja tyydytystä siitä, että on omin käsin pystynyt valmistamaan virheettömyydessään kauniin esineen.⁶

Fredrika Wetterhoffille ei ollut suinkaan yhdentekevää hyödyllisestä ammatista saatu elanto, jota hän piti tärkeänä siveellisyyskasvatuksen kannalta. Se antoi turvaa lankeemusta ja sitä seuraavaa häpeää vastaan, kuten Alli Blomstedt on asian muotoillut.⁷ Fredrika Wetterhoff yhtyi naisten itsetunnon kohottamispyrkimykseen, orjan kahleiden katkaisemiseen sekä henkeä että kädentaitoja kehittämällä. Naisten oli seistävä omilla jaloillaan. Hän myös satoi yhteen kodin kehittämisen ja koko yhteiskunnan edistymisen, jossa on selvästi näkyvissä Ellen Keyn vaikutus.

Hedwig Dohm kirjassaan *Die Antifeministen* arvostelee Ellen Keyn ajatusta työssäkäyvistä naisista Ikaroksina, joiden vahasiivet sulavat miehisen auringon loisteessa.⁸ Spencerin tai Stuart Millin tapaan hän hyväksyi naisen ja miehen psykologiset erot kirjoissaan *Kvinnpsykologi och kvinnlig logik* ja *Missbrukad Kvinnokraft* vuodelta 1896. Suomalaisista feministeistä Alexandra Gripenberg ja Minna Canth esittivät ankaraakin kritiikkiä erityisesti Ellen Keyn *Missbrukad kvinnokraft* -kirjoitusta kohtaan. Alexandra Gripenberg asettui voimakkaasti Keyn

seksuaaliradikaalia näkemystä vastaan, sen katsottiin kristillis pohjaisissa piireissä johtavan vaaralliseen hedonismiin. Kirja sai arvostelua myös täysin toiselta suunnalta, Lou Andreas-Salomé kirjoitti siitä kirpeän arvostelun, josta hän mainitsee kuvaillessaan lämmintä ystävyysuhdettaan Ellen Keyhyn.⁹

Tiina Kinnunen, joka on väitöskirjassaan (*'Eine der Unseren' und 'Königin im neuen Reiche der Frau'. Die Rezeption Ellen Keys in der Frauenbewegung des deutschen Kaiserreichs*) tutkinut Ellen Keytä, otsikoi artikkelinsa hänestä ”Ihailtu ja kiistelty eurooppalainen feministi”.¹⁰ Ellen Key jakoi aikalaisfeministien mielipiteet kahtia, toiset ihailivat häntä ja toiset pitivät häntä eräänlaisena naisasialiikkeen luopiona, jopa antifeministinä. Hänen äitiyttä korostava ja naiseutta mystifioiva asenteensa katsottiin tekevän haittaa naisten emansipaatiopyrkimyksille. Samalla rakkauden ja seksuaalisuuden korostaminen naiseuteen kuuluvina positiivisina voimina koettiin merkittäväksi. Ellen Keyn omin sanoin naisemansipaation korkein päämäärä olkoon naisellisen persoonallisuuden oikeus ajatella omia ajatuksiaan ja seurata omaa tietään, vaikka nämä kulkisivat toisia ratoja kuin naisasianaisilla.¹¹ Naisella olkoon täysi oikeus valita myös kolmas sukupuoli, työläismehiläisen, sukupuolettoman muurahaisen osa – mikäli hän siinä löytää korkeimman onnensa.¹²

Sukupuolten välisen rakkauden merkityksen muutoksen Key arveli tuovan suuria, ennakoimattomia vaikeuksia. ”Vapautetut” naiset itse joutuvat lopulta kärsimään miesten lähentyessä naisellista käsitystä rakkaudesta samalla, kun naiset etääntyvät siitä ja pitävät erotiikkaa, sensuaalista ja sentimentaalista vain pienenä episodina elämässään, eräänlaisena leikkinä.¹³ Samankaltaisen lauseen Lou Andreas-Salomé on kirjoittanut novellissaan *Fenitschka* päähenkilön Max Weberin suuhun. Hän toteaa naisten, jotka ottavat elämänsä omiin käsiinsä ja järjestävät sen miehekkäästi, joutuvan lopulta vaikeaan tilanteeseen ja kärsivän, kun rakkaus jää vain yhdeksi intressiksi muiden joukkoon.¹⁴

Nietzschen sanoin naiselle rakkaus on täydellistä antautumista sielulla ja ruumiilla, tämä on ehdottomuudessaan uskoa. Mies ei edellytä itseltään samaa naisellista rakkautta, hän vain tahtoo sitä naiselta. Mies, joka rakastaa naisen tavalla, tulee orjaksi, mutta nainen rakastaessaan naisen tavoin itse täydellisemmäksi naiseksi.¹⁵ Kyse on Derridan mukaan omistamisesta tai omaamisesta (*possession*) ja sen epäsuhdasta, epäsymmetriasta. Toiselta osapuolelta ei ole odotettavissa samaa pathosta. Tässä yhteydessä hän toteaa, että rakkaus syvimmässä ja todellisessa muodossa on luontoa ja luonto on ikuisesti jotain epämoraalista.¹⁶

Ellen Key tutki Nietzschen kirjoituksia intensiivisesti ja oli kirjeenvaihdossa hänen sisarensa Elizabethin kanssa hankkeistaan kirjoittaa Nietzscheä käsittelevää tekstiä. Hän yhtyi yksilön korostamisen ja itsensä toteuttamisen ihanteeseen, muttei voinut hyväksyä Nietzschen teksteistä välittyvää välinpitämättömyyttä kanssaihmissiään kohtaan. Hän pohti omissa kirjoituksissaan juuri egoismin ja uhrautuvaisuuden suhdetta (1884 *Björnstjerne Björnson: Det flager i Byen og på Havne* ja 1893 *Osjäliskhet eller själfviskhet?*), jota hän piti oman aikansa keskeisimpänä kysymyksenä.¹⁷ Nietzschen ankara tuomio säätille tai toisten edestä uhrautumiselle oli ristiriidassa Ellen Keyn voimakkaan sosiaalisen eetoksen kanssa. Ellen Key toisaalta kavahti massayhteiskuntaa ja sosiaalidemokraattien ajamaa vallan keskittämistä ja tunsu vetoa anarkistisiin aatteisiin. Kristinuskon hylänneenä hänen ihanteenaan oli maanpäällinen yli-ihmiskunta. Tässä on löydettävissä yhtymäkohtia nietzscheläiseen ajatteluun, tosin sillä merkittävällä erotuksella, että yli-ihmisen yksittäisyys sai Ellen Keylla yhteiskunnallisen, evolutiivisen merkityksen.¹⁸ Nietzschen ivaama Rousseun romantikon ”takaisin luontoon” -ajattelu, sen alla möyryävä kostonvaisto tai John Stuart Millin loukkaava selkeys saivat Ellen Keyn teksteissä positiivisen vastaanoton. Nietzsche ilmoitti suorastaan inhoavansa Rousseun moraalisuutta ja tasa-arvopyrkimyksiä, joiden hän sanoi houkuttelevan puolelleen kaiken lattean ja keskinkertaisen.¹⁹ Key ylisti Rousseun ”luonnonevankeliumin” tarjoavan kasvatukselle kaiken sen tarvitseman, vaikkakin samassa yhteydessä hän piti suurena puutteena *Emilessä* esille nousevaa naisen eriarvoisuutta kasvatuksessa.²⁰

Hyvän maun diskurssin kannalta kiinnostavia ovat Ellen Keyn ajatukset ylellisyyden huonosta vaikutuksesta lasten kasvulle. Hänelle esteettinen oli merkittävää kaikissa yhteiskunnissa ja hän oli innostunut William Morrisin ja John Ruskinin jokapäiväisen kauneuden (*vardagsskönhet*) ajatuksesta.²¹ Tähän kauneuteen sitoutui myös moraalinen jalostuminen. Kaunis ympäristö, erityisesti koti, oli ihmisen onnen ja moraalin lähde. Hyvyys ja kauneus kulkivat hänen mukaansa käsi kädessä ja kauneuden sosiaalinen tehtävä ulottui jopa alkoholismien torjuntaan.²² Pyrkimys kauneuteen ja samalla puhtauteen sekä ulkoisesti että sisäisesti johtivat yksinkertaisuuden korostamiseen. Ihanteellisena esteettisenä ympäristönä Ellen Key mainitsee Karin ja Carl Larsonin kodin.²³ Ellen Key myös korosti, miten tärkeää on tutustua kirjallisuuteen. Hämeenlinnan työkoulussa työntekeä virkistämässä joku tytöistä luki ääneen toisten kutoessa kangasta. Kirjoista, joita on säilynyt Wetterhoffin koulun tiloissa voi päätellä, minkälaista kirjallisuutta tytöt mahdollisesti lukivat. Joukossa on lukuisia naiskirjailijoiden

tekstejä, muun muassa Fredrikan sydänystävän Lucina Hagmanin kirjoittama elämäkerta Minna Canthista, Maria Jotunin, Helmi Krohnin, Selma Lagerlöfin, Hilja Haahden tekstejä sekä Björnsterne Björnsonin (vrt Elle Keyn vaikutus), Oscar Wilden ja Pierre Lotin kirjoja, kasvatukseen liittyen hyllystä löytyy Pestalozzin ja Juho Hollon kirjoja.

Lou Andreas-Salomé ja naisen miehet

Nietzschen lähipiirin merkittävistä naisista Lou Andreas-Salomé oli Ellen Keyn läheinen ystävä ja myös vieraili hänen luonaan Ruotsissa 1911.²⁴ Aiemmin samana vuonna Lou Andreas-Salomé oli julkaissut kirjansa *Die Erotik* seksuaalisesta rakkaudesta. Ruotsin matkalla hän myös tutustui Poul Bjerreen, joka puolestaan vei hänet mukanaan Weimarin Kolmanteen kansainväliseen psykoanalyysikongressiin, jossa hän tapasi Sigmund Freudin.

Novellissa *Fenitschka* Lou Andreas-Salomé kuvailee Nietzscheä muistuttavan Max Weberin ja häntä itseään muistuttavan Fenitschkan kohtaamisia Pariisissa ja talvisessa Pietarissa.²⁵ Novellin loppuun sijoitettu kohtaaminen, jossa Max joutuu viereisessä huoneessa jokseenkin vastentahtoisesti kuuntelemaan Fenitschkan ja tämän rakastajan intiimiä tapaamista, on nähty kuvauksena hänen lukuisista yrityksistään olla suhteessa samanaikaisesti kahden miehen kanssa. Näistä yrityksistä kuuluisin lienee hänen, Nietzschen ja Paul Reén muodostama kolmikko, muita samankaltaisia miesosapuolia olivat Reé ja Ferdinand Tönnies, Reé ja aviomiehensä Friedrich Carl Andreas sekä Andreas ja Rainer Maria Rilke.²⁶

Nietzscheläisiä tulkintoja naiseudesta esiintyy Max Weberin kommentteina. Lou Andreas-Salomé avaa niitä naisen yrityksiksi ymmärtää Nietzscheä. Max ei osaa tulkita Fenitschkan viestejä, ensin hän erehtyy luulemaan niitä eroottiseksi kutsuksi ja vakuututtuaan tämän siveydestä hän yllättää hänet toisen miehen seurassa. Tässä yhteydessä Max kysyy, miksi hän näkee naiset aina tyypiteltyinä, ei yksittäisinä, monenlaisina persoonina. Hän näkee heidät joko diabolisina tai idealisoi heidät, jolloin he muuttuvat sfinksin kaltaisiksi arvoituksiksi.

Lou Andreas-Salomén kirjassa *Lebensrückblick* kappaleet, jotka käsittelevät hänen elämänsä tärkeitä teemoja ja merkittäviä henkilöitä on otsikoitu kokemuksiksi: jumalkokemus, kokemus rakkaudesta, venäläinen kokemus, kokemus Freudista ja kokemus ystävydestä. Tämä kuvastaa hänen elämäkatsomustaan, jossa hän

hylkää kaiken puolittaisen. Voimakas rakkaus elämään ja sen ilmenemiseen sellaisenaan leimasi hänen kirjoituksiaan. Hän kuvailee seksuaalista pidättyväisyyttä, ei askeesina ja heikkoutena vaan päinvastoin voimakkaana yhteytenä maanalaisiin lähteisiin, sisäiseen kotiin ja täyttymykseen, jolloin tuntee kuivassakin maassa syvällä virtaavat lähteet. Tärkeää on, että ihminen ei jaa itseään sieluun ja ruumiiseen, vaan muodostaa jakamattoman vitaalisen voiman. Sitä hän vertaa suihkulähteeseen, jonka vesi aina palaa samaan altaaseen, josta oli voimalla purkautunut.²⁷ Voiko tätä kutsua narsistiseksi käänteeksi? Eros määriteltynä ei pelkästään eroottiseksi kapasiteetiksi vaan taiteelliseksi innoitukseksi, luovuudeksi rakkaussuhteessa omaan itseen (*Inwendiges Liebesverhalten*).²⁸

Saman kirjan alkutekstinä on katkelma hänen kunnianosoituksestaan Freudille (*Dank an Freud*):

*Ihmiselämä – todellisuudessa kaikki elämä – on runoutta. Me elämme sitä, alitajuisesti, päivästä päivään, kuin kohtauksia näytelmässä, silti sen loukkaamattomassa kokonaisuudessa se elää meitä, se koostaa meidät. Tämä on jotain aivan muuta kuin vanha klisee ”Muuttaa elämänsä taideteokseksi”; me olemme taideteoksia – mutta emme sen taiteilijoita.*²⁹

Eräänlainen vitaalisuuden ja seksuaalisuuden sekoittuminen ja samanaikainen henkisen ystävyuden sekä seksuaalisen rakkauden erottaminen Lou Andreas-Salomén teksteissä antaa varsin ristiriitaisen käsityksen hänen suhtautumisestaan naiseuteen ja seksuaalisuuteen. Hän ylisti toisaalta äitiyttä ja kieltäytyi itse siitä, toisaalta hän ihaili naisen eräänlaista leijonaemon raivoisaa, elämää suojelevaa vaistoa³⁰ ja toisaalta hän kuvaili Rilken musertavaa suhdetta äitiin, jossa tämän voimakas läsnäolo muuttui kaiken nieleväksi kauhuksi.³¹ Samoin hän nimitti Nietzschen äitiä sairaalloisen mustasukkaiseksi pojastaan.³² Hän pidättäytyi avioliitossaan lapsenomaisessa puhtaudessa ja samalla ylisti erotiikkaa arkipäiväiseksi leiväksi.

Hänen aikalaisensa Georg Simmel on kirjoittanut keimailusta (*Psychologie der Koketterie*, 1909) samanaikaisena kyllän ja ein sanomisen häilyvänä leikkinä, joka ulottuu muihinkin elämän alueisiin kuin miehen ja naisen väliseen suhteeseen. Hän vertaa sitä Kantin määritelmään taiteesta tarkoituksenmukaisuutena ilman tarkoitusta. Koketti toimii tarkoituksenmukaisesti, hän viehättää, mutta kieltää samalla tarkoituksen, antautumisen mahdollisuuden ja kääntyy pois. Simmelille naiset eroavat miehistä siinä, että he eivät ole psykologisesti eriytyneitä. Naiset

ovat keskenään enemmän toistensa kaltaisia, koska heitä eivät erota toimet ja vastuut, jotka miehiä eriyttävät. Naiset pyrkivät kuitenkin persoonallisuutensa suhteelliseen yksilöllistämiseen ja erottautumiseen turvallisella tavalla. Tähän muoti ja keimailu tarjoavat oivan kentän. Naisten tarve sopivaan ja säälliseen sitoo heidät sosiaaliseen keskivertoon.³³ Keimailusta tulee symboli tavalle, jollaisena tuo eheys näyttäytyy. Naisen eräänlainen kokonaisuus vaikuttaa myös siihen, miten voimakkaasti naiset kokevat rakkauden ja häpeän.

Nietzsche on ilmaissut naisen rauhaisan kokonaisuuden runollisesti *Iloisessa tieteessä*. Naisen metaforana on kaukainen, valkopurjeinen laiva, joka aavemaisena rauhan ja hiljaisuuden tyyssijana lipuu miehen olemassaolon ylitse. Mies seisoo oman pauhunsu keskellä, yritysten ja suunnitelmien tyrskyissä. Tosin lähempää tarkasteltuna paljastuu laivassa turha häly ja häiritsevä meteli.³⁴

Nainen on äiti tai valhe

Nietzsche on toistanut useasti kirjoituksissaan naisen seksuaalisen halun olevan pohjimmiltaan halua hedelmöityä, lisääntyä ja luoda uutta elämää. Näin Zarathustran suulla:

” Naisessa on kaikki arvoitusta, ja kaikkeen, mitä naisessa on, kuuluu yksi ratkaisu: sen nimi on raskaus.

*Mies on aina naiselle väline : tarkoituksena on aina lapsi.”*³⁵

sekä lähes samoin sanoin Ecce Homon sivuilla :

*Onko vastaukseni siihen kysymykseen, miten nainen parannetaan, 'pelastetaan', tullut kuulluksi? Hänelle tehdään lapsi; miehellä on aina vain välinearvo. Näin puhui Zarathustra. Naisen 'emansipaatio' on vain vahingoittuneen, lapsen kantamiseen kykenemättömän naisen vihaa tässä suhteessa paremmin onnistuneita muita naisia kohtaan – ” miestä” vastaan kamppailemisella on aina pelkkä välineen, verukkeen ja taktiikan rooli.”*³⁶

Carol Diethe viittaa erityisesti jälkimmäisen lainauksen saavan ironisen sävyn ensimmäisessä lauseessa esiintyvän kysymyksen muodosta, joka muistuttaa aikansa revyykoomikkojen puheenpartta ja muuttaa koko katkelman seksistiseksi vitsiksi. Jälleen on täysin mahdotonta erottaa Nietzschen parodista tai

kyseenalaistavaa tyyliä jostakin, jota voisi kutsua totuudeksi. Derridan toistama totuuden hunnuttaminen ja lopulta totuuden paljastamisprojektin mahdottomuus ilmaantuu näissä lauseissa. Tässäkin yhteydessä toistuu Nietzschen pyrkimys rikkoa dikotomioita ja dialektista ajattelua kuten nais-mies vastakkaisuutta tai totuus vastaan epätosi.

Ecce Homossa emansipoituneet naiset saavat enemmänkin huutia, heidät Nietzsche leimaa kostonhaluisiksi luonnollisen rakkauden myrkyttäjiksi. Tähän kastiin pääsevät myös heitä myötäilevät miehet, kuten Henrik Ibsen, jonka Nietzsche leimaa tyypilliseksi vanhapiiksi. Samassa kappaleessa Nietzsche myös murskaa kaiken sukupuolielämän likaamisen ja halventamisen hyveellisyyden ja siveyskasvatuksen nimissä. ”*Siveydestä saarnaaminen on julkista yllyttämistä luonnonvastaisuuteen.*”³⁷

Toisaalta Nietzsche rinnastaa naisellisen hedelmällisyyden, mahdollisuuden taiteelliseen luomiseen. Hedelmätön, steriili nainen vertautuu taidetta repostelevaan filosofiaan.³⁸ Derridan tulkitsema Nietzsche piti vanhaa estetiikkaa feminiinisenä, passiivisena vastaanottamisena. Se olisi korvattava tuottajien estetiikalla, joka on maskuliinista, jolloin tuottava äiti on maskuliininen. Hänelle siihenastinen taide on ollut vain juoruilua taiteesta, jota tekee steriili nainen eikä ”*männliche Mutter*”. Taiteen edessä dogmaattinen filosofi on impotentti, eräänlainen vanhapiika.³⁹

Kritisoidessaan Shopenhauerin kauneuskäsitystä Nietzsche painottaa vielä, Platoniin vedoten, kaikkinaisen kauneuden kiihottavan suvunjatkamiseen ja että tämä on kauneuden vaikutus aistillisimmasta henkisimpään.⁴⁰ Naisellinen seksuaalisuus ja viehättämisen halu ovat siis näiden tekstien valossa manipulatiivisia. Miten paljon Nietzsche toistaa aikansa vallalla olevia käsityksiä? Näistä käsityksistä voi mainita Edmund Burken teorian kauneuden alkuperästä, jossa hänen mukaansa ”kaunis linja”, spiraalimainen kaari taideteoksissa, on alun perin ideaalisen naisvartalon kurvikas muoto.⁴¹ Entä mikä merkitys antiikin ihanteilla oli tässä toistossa? Onko kyse platonisen tradition ympärikäntämisestä vai pyrkiikö Nietzsche siitä yli kaikenlaisten hierarkioiden kyseenalistamiseen?

Iloisessa tieteessä Nietzsche kirjoittaa:

”*Minä tahdon sanoa, että maailma on tulvillaan kauneutta, mutta silti köyhä, ylen köyhä kauniista hetkistä ja tuon kauneuden ilmitulosta. Mutta kenties tämä onkin*

*elämän väkevin taika: sen yllä lepää kauniiden mahdollisuuksien kultakuviainen huntu, lupaavana, torjuvana, häveliäänä, ivallisena, säälivänä, viettelevänä. Niin, elämä on nainen!*⁴²

Nainen ja elämä rinnastuvat verhoutumisessa, viettelyssä, teeskentelyssä, salaisuudessa, peitetyssä. Derridan mukaan Nietzsche määrittelee naisen kaukaisena viettelijänä, saavuttamattomana, ikuisesti verhottuna lupauksena. Verho tai huntu (*voile*) esiintyy Derridan sanastossa usein elämän ja totuuden yhteydessä.⁴³ Nainen on hunnutettu, nainen on keksinyt kutomisen (vrt. tekstin ja tekstiilin etymologinen yhteys), nainen peittää ja peittyy. Derridan käymästä dialogista Hélène Cixous'n kanssa on julkaistu kirjoitus *Un ver à soie – Points de vue piqués sur l'autre voile*.⁴⁴ Tässä hän käsittelee lukuisin sanakääntein verhon ja purjeen, samean näkemisen (joka oli Cixous'n tekstin teema hänen silmäleikkauksensa jälkeen) ja Derridan henkilökohtaisen, juutalaisen perinteen mukaisen rukousliinan (hebreaksi *tallith*) välisiä suhteita (sekä sivuaa nimensä mukaan silkkiä ja matoa).

Lopulta Nietzsche rinnastaa naisen valheeseen. Nainen on totuuden käänteinen kuva. Miten paljon näissä määrittelyissä on metaforista puhetta totuudesta ja sen tavoittelusta ja minkä verran niissä puhutaan itse naiseudesta valehteluna ja siis manipulatiivisena huijaamisena? Derridan mukaan Nietzschen tekstien heterogeenisuus, parodisuus sekä suuren tyylin puute ei anna tilaa illuusiolle, että hän tietäisi, mitä on ilmiö nimeltä nainen, totuus tai kastratio.⁴⁵ Derrida ei allekirjoita väitettä Nietzschen metaforisesta tai allegorisesta kuvasta naisena.⁴⁶

Hän näkee Nietzschen naisen kolmessa eri asennossa. Nainen on valheen voimana, jolloin hänet on vaimennettava ja tukahdutettava totuuden ja metafysiikan nimissä. Toisaalta nainen on totuuden voimana, jolloin vaarana on naisen totuuden manipulaatio, leikki totuudella. Kolmannessa asennossa nainen on taiteilijana ja dionyysisena voimana.⁴⁷

Totuutta etsivä ihminen ei halua tulla harhautetuksi, viettellyksi. Maailma ei kuitenkaan näyttäyty meille ilman verhoa, salaisuutta. Jos joku tahtoo totuutta, se ei tapahdu sen nimissä mitä maailma on, vaan sen nimissä mitä maailma ei ole. Juuri totuuden tahto saa maailman näyttäytymään valheellisena, virheenä ja näennäisyytenä kaikkine salaisuuksineen ja harhautuksineen. Deleuz'n mukaan ihminen, joka ei halua erehtyä, asettaa siis elämän tietoa vastaan. Elämän ja maailman kohtelemisen näennäisyytenä ja harhautuksena, totuudelta sokaisevana,

johtaa moraaliseen asetelmaan ja nihilismiin maailman arvon kieltämisenä.⁴⁸ Reaktiiviset, kieltävät voimat, jotka liittyvät totuuden ja tiedon etsintään aiheuttavat pienentyntä elämää, toisin sanoen askeesin vaatimuksen. Nietzschen totuuden etsinnän kyseenalaistamista vasten naisen totuuden kieltäminen onkin positiivista ja elämälle myöntymistä. Elämälle myöntymisen on nainen ja siis totuuden etsinnän negaatio. Elämä on nainen verhoutuneena kultakankaaseen, illuusioihin kauniista mahdollisuuksista, samalla sekä viettelevä että ironinen.⁴⁹ ”Ehkä totuus on nainen, jolla on perusteita olla näyttämättä perusteitaan?”⁵⁰

Koristelemtaton nainen on rehellinen

Fredrika Wetterhoff oli löytänyt naisvankilassa vieraillessaan ja havainnoidessaan Hämeenlinnan elämää, että naisten turhamaisuus, innostus virkata pitsejä ja tehdä makrameetöitä, toisin sanoen koristautumisen ja miellyttämisen halu, johti siveellisyyden menettämiseen, ei-toivottuihin raskauksiin ja varasteluun.⁵¹ Tämä ei suinkaan ollut ainoa syy. Vielä tätäkin voimallisemmin hän korosti joutilaisuuden poistamisen merkitystä, jolloin jatkuva työnteko ei jättänyt tilaa huonoille teille luisumiseen. Tyttölapset oli ohjattava yksinkertaisen, hyödyllisen ja koruttoman käsityön taitoihin. Hän myös arvosteli julkisesti kansakoulujen käsityöopetusta sekä seminaareissa annettua opettajakoulutusta sanoen sen johtavan nousevan naissuvun turhamaisuuden ja ylellisyyden tavoitteluun hyödyllisen, yksinkertaisen pukuompelun sijaan. Ahkeruus, täsmällisyys, siisteys ja rehellisyys luovat pohjan siveelliselle luonteelle, johon koulun tuli kasvattaa.⁵² Kiinnostavaa on nietzscheläisen ajattelun valossa tarkastella Fredrika Wetterhoffin puheissa ja kirjoituksissa siveellisyyden, yksinkertaisuuden ja rehellisyyden yhteen niputtamista.

Naiseuden esiintuominen koristautumisena joutumatta samalla turhamaisen nättiuden tuomitulle kentälle ja toisaalta liiallisen miehisyyden välttäminen johtaa jatkuvaan tasapainoiluun. Naisen ei sovi olla miehekäs eikä liian naisellinen, ei liian koristeltu tai muokattu, toisin sanoen valhe. Lopputulemana on mahdoton yhtälö; nainen naamioi itsensä joka tapauksessa.

Luonnollisuuden ja koristautumisen teeman on nostanut esille myös Michel Foucault antiikin kreikkalaisten yhteydessä.⁵³ Ehostaminen ja yletön koristautuminen katsottiin petokseksi ja siten tuomittavaksi jopa aviopuolisoiden välillä, jolloin haluttavuuden oli perustuttava aitoudelle ja peittelemättömälle. Anu Korhosen tekstissä uuden ajan alun (1500 -1600-luvun) naiskauneudesta sama

petoksen teema nousee esiin. Naiset ottivat haltuunsa valtaa, joka ei heille kuulunut koristautumalla ja altistamalla miehet vastustamattomalle viehätysvoimalleen. Samalla naiset saattoivat luoda vaatteilla sosiaalisen ruumiin, jossa he voivat pelata omaa merkityspeliä, miesten keskittäessä huomionsa alastomiin osiin kuten kasvoihin, niskaan, kaula-aukkoon tai käsiin.⁵⁴

Lou Andreas-Salomé kuvailee naisen pukeutumisen merkityksiä *Fenitschkassa*. Ensitapaamisessa Maxin kanssa Fenitschka on pukeutunut opiskelijoiden suosimaan mustaan nunnamaiseen villapukuun, joka viestii hänen intellektuaalisuudestaan. Max kuitenkin epäilee sen olevan pelkkä harhautus sensuaalisuuden peittämiseksi. Hän vertaa sitä aikansa muodikkaiden prerafaeliittien yksinkertaiseen pukuun, joka saa naiset näyttämään petollisen siveiltä samalla kun liekehtivän väriset kukat heidän yllään herättävät himoa ja myrkyttävät aistit.⁵⁵

Taiteellisen naisen leimaaminen miehiseksi oli yleinen pilanteon kohde lehdistössä ja aikalaiskeskustelussa. Näissä miehistävissä stereotyyppioissa epäiltiin naisen luonnollisen seksuaalisuuden rappeutuneen ja vääristyneen homoseksuaalisuudeksi. Naisen kokonaisuuden ja harmonian katsottiin särkyvän liiallisesti yhteen asiaan keskittymällä, kuten tekemällä taidetta, tällainen ”*neues Weib*” oli hedelmätön, miehinen, kolmas sukupuoli. Naistaiteilijat, kuten Gabriele Münter, Marianne Werefkin, Elisabeth Epstein, Maria Marc ja Natalia Goncharova joutuivat kasvokkain näiden käsitysten kanssa, koska he eivät tyytyneet naisille sopiviin lempeisiin aiheisiin ja tapoihin maalata vaan liittyivät Kandinskyn ja Blaue Reiter-ryhmän tyyllisiin pyrkimyksiin.⁵⁶ Jotkut hyökkäyksen kohteeksi joutuneista naistaiteilijoista kuten Paula Modersohn-Becker tai Franziska zu Reventlow torjuivat ne heittäytymällä myyttistä äitimaan ihannointia muistuttavalla päätöksellä äitiyteen. Modersohn-Becker kuoli kohta synnytyksen jälkeen ja Reventlow jumaloi poikalastaan sekä kauhistutti seurapiirejä avioeronsa jälkeen toimien ilmeisesti prostituoituna.⁵⁷

Naisen persoonallisuus

Zarathustran suuhun Nietzsche on kirjoittanut:

” *Lelu olkoon nainen, puhdas ja hieno, jalokiven kaltainen, vielä olemattoman maailman hyveiden säteillensä kirkastama.*”⁵⁸

”Ja totella täytyy naisen ja löytää syvyys omalle pinnalleen. Pinta on naisen mieli, liikkuva myrskyinen kalvo matalan veden päällä.”⁵⁹

Epäjumalten hämärässä hän toteaa:

*” Naista pidetään syvänä – miksi?
Koska hänen pohjaansa ei koskaan tavoiteta.
Nainen ei ole edes lattea.
Jos naisella on miehisiä hyveitä,
on syytä juosta karkuun;
ja jos hänellä ei miehisiä hyveitä ole,
lähtee hän itse livohkaan.”⁶⁰*

Ecce homossa:

”Saksalaisiin pätee melkein sama kuin naisiinkin: heidän syvimmästä olemuksestaan ei voi saada otetta, sillä heillä ei yksinkertaisesti ole sellaista. Naisiin verrattuna saksalaisilta tosin puuttuu pintapuolisuuskin.”⁶¹

Miksi Nietzschen lähipiirissä eläneet emansipoituneet naiset samoin kuin vielä kauan hänen kuolemansa jälkeenkin vaikuttaneet, nielivät tällaiset lauseet ja yhä ihailivat Nietzscheä suurena ajattelijana, suorastaan nerona? Monet aikansa naisista kokivat kaikesta huolimatta nietzscheläisen ajattelun vapauttavana mahdollisuutena rikkoa vanhat normit, jotka heitä sitoivat. Useita heistä kiehtoivat myös ajatus etevästä kulttuurieliitistä, jollaisen osaksi kuulumisen mahdollisuuden he tulkitsivat koskevan myös heitä itseään.

Normeja ja moraaliala murskaavista emansipaatiopyrkimyksistä muodostui lähinnä kahdenlaisia naisryhmittymiä. Toiset korostivat naisen seksuaalista vapautumista, naisen seksuaalisuuden tunnustamista ja vapautumista perinteisen avioliiton muodoista. Näitä radikaaleja Nietzschen seuraajia olivat Lou Andreas-Salomén lisäksi Franziska zu Reventlow ja Hedwig Dohm. Viimeksi mainittu myös osaltaan kyseenalaisti seksuaalisia itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia kertomuksessaan vanhenevan naisen asemasta (*Werde die Du bist* 1894). Kirjassa päähenkilö, iäkäs (54-vuotias) nainen mutisee hullujenhuoneessa Zarathustran säkeitä elettyään ikuisen naiseuden ihanteen mukaista elämää muille uhrautuen ja itsensä unohtaen. Kodinhengittären roolinsa menettäneelle päähenkilölle muodostaa käännekohdan rakastuminen itseä nuorempaan tohtoriin. Haaveet

romanssista murskautuvat ja nainen jää yksin. Kirjan päähenkilö myös pyrkii pukeutumisellaan ja vapauttamalla hiuksensa nuorekkuuteen, joka osoittautuu valheelliseksi ja naurettavaksi. Naisen esteenä persoonallisuuden täydelle kehittymiselle ovat olleet hänen sisäistetyt patriarkaaliset kahleensa ja liian myöhään hän huomaa, ettei seksuaalisessa rakkaudessa kehittyvälle naiseudelle ole enää mahdollisuutta.⁶² Mitä jää naiselle jäljelle, kun ei ole enää haluttava, ei hedelmällinen, eikä itsekään halua? Onko silloin enää mitään mahdollisuutta toteuttaa naiseuttaan nietzscheläisessä mielessä?

Iloisessa tieteessä Nietzsche vyöryttää vastuun naisten turmelemisesta miehille, mies tekee itselleen naisen kuvan ja taipuisa nainen kuvautuu tämän kuvan mukaan. Johtopäätös tästä on, että miehet on kasvatettava paremmin.⁶³ Häneltä myös heruu ymmärrystä naisille, jotka on kasvatettu siveellisyyden nimissä täydelliseen tietämättömyyteen eroottisella alueella: joutuessaan avioliitossaan kohtaamaan tämän eläimellisen osan läheisyyden he joutuvat ristiriitaisten tunteiden valtaan. Naiset yrittävät sulkea silmänsä itsensä edessä ja ajautuvat umpikujaan.⁶⁴

Hedwig Dohm oli myös kirjeenvaihdossa Ellen Keyn kanssa naiskysymyksestä 1890-luvun lopulla. Dohm tuomitsi Keyn antifeministiksi kirjassaan *Die Antifeministen*, jossa hän vastusti ankarasti Keyn sukupuolten vastakohtien korostamista naisellisena rakkautena ja miehisenä luovuutena. Dohmille merkittävää oli oikeus kehittää itseään kokonaisvaltaisesti sukupuolieroa kuitenkaan kumoamatta.

Naisille ei tarjottu mahdollisuutta uraan vaan erotiikkaan ja äitiyteen, joiden kautta naiseus ja persoonallisuus (*Persönlichkeit*) kehittyivät kukkeuteensa. Nietzschen lähipiirin naiset kuuluivat kaikki yläluokkaan eivätkä juuri olleet kiinnostuneita sosiaalisista naisen aseman parantamisponnisteluista. Vaikka he olivat itse yliopistossa opiskelleita ja joukossa oli jopa ensimmäisiä tohtoriksi väitelleitä naisia, kuten Helene von Druskowitz tai Meta von Salis, he eivät mitenkään erityisesti kampanjoineet naisen koulutusmahdollisuuksien parantamisen puolesta.

Helene von Druskowitz väitteli 1878 Zürichin yliopistossa ainoastaan kaksikymmentäkaksivuotiaana aiheenaan Byronin Don Juan (saksalaisiin yliopistoihin naisilta oli tähän aikaan vielä pääsy kielletty). Nietzsche suhtautui häneen alkuun varsin myönteisesti ja muun muassa suositteli sisarelleen Elizabethille hänen kirjoittamaansa Shelley-tutkielmaa. Myöhemmin Helene von

Druskowitz kuitenkin uskaltautui täydentämään ja arvostelemaan Nietzschen ajatuksia omilla tulkinnoillaan ja sai tuomionsa. Hänet Nietzsche leimasi kirjalliseksi hanheksi ja pelkäksi oppilaakseen. Druskowitzin kritiikki miessukua kohtaan yltyi lähes koomisiin mittoihin. Lopulta hän sijoitti miehet jonnekin eläimen ja ihmisen välimaastoon ”*Der Mann ist ein Zwischenglied zwischen Mensch und Tier...*”, jopa ruma ja epämiellyttävä miehen ulkomuoto on tästä ilmiselvänä todisteena.⁶⁵ Hänet suljettiin 1890 luvulla mielisairaalaan. Muita mainittavia Zürichissä tohtoriksi asti opiskelleita naisia oli Meta von Salis, joka kirjoitti lukuisia naisen asemaa arvostelevia tekstejä (*The Position of Women in Europe* 1887, *Auserwählte Frauen unserer Zeit* 1900). Hänet jopa vangittiin naisten oikeuksia ajaneita kansasisaria puolustaneiden pamflettien levittämisestä.⁶⁶ Miten tällaiset naiset siis saattoivat niellä Nietzschen selvästi naisvihamieliset kommentit, naisen pintana vailla mahdollisuutta syvyyteen?

Meta von Salis arvosteli itsekin naisasialiikkeen käytännönläheisiä tavoitteita. Hän ei osallistunut naisasiayhdistysten toimintaan, joiden tavoitteena oli laumojen onni (*Herdensglück*) vaan piti itseään lähinnä samaan henkiseen aristokratiaan kuuluvana kuin Nietzsche.⁶⁷ Oliko naisille koskaan aiemmin suotu vastaavaa mahdollisuutta tuntea kuuluvansa eliittiin muutoin kuin syntyperänsä tai ulkonäkönsä ansiosta ja avioliiton kautta?

Lisäksi poliittinen osallistuminen oli naisilta kiellettyä ja naiset olivat perinteisesti kanavoineet sosiaalista osallistumistaan erilaisten hyväntekeväisyysyhdistysten kautta. Esimerkkinä Hämeenlinnan historiasta löytyvät ”rouva Lojanderin koulu”, ensimmäinen tyttökoulu vuodelta 1834, ja sitä seuranneet neiti Langensköldin, Amanda Åkersonin, saksalaissyntyisen neiti Haltermanin tai neiti Grunérin koulut. Vasta neiti Savoniuksen tyttökoulu sai vuonna 1877 ensimmäisenä valtionapua, sitä ennen ne toimivat neitien omilla varoilla tai oppilaiden vuosimaksuilla. Rouvasväen seuran perustamisasiakirjassa 1856 mainittiin seuran tarkoitukseksi kansakoulun ylläpito tyttölapsia varten sekä valvoa köyhään kansanosaan kuuluvien koululaisten kotioloja ja valmistaa köyhille naisille ansioita hankkimalla heille työaineksia. Yhdistys ylläpiti myöhemmin sopankeittolaitosta, lastenkotia ja työkotia, jossa irtolais- ja orpolasten oli mahdollista hankkia toimeentulonsa. Rouvasväen yhdistyksen puheenjohtajat olivat naisia, mutta rahastonhoito oli aina uskottu miespuolisille pastoreille, apteekkarille, kamreerille, kamarineuvokselle, pankinjohtajalle tai yliopettajalle.⁶⁸

Toinen Nietzscheä seuranneiden naisten ryhmittymä pyrki pitämään saksalaisen naisen konservatiivisemmin perinteisessä suhteessa avioliittoon ja lasten synnyttämiseen. He korostivat Nietzschen ajattelussa persoonallisuuden kehittämisen merkitystä. Näissä tulkinnoissa *Persönlichkeit* kehittyi naisella hänen toteuttaessaan äitiyttä ja omaa naisellista luonnettaan lähes rousseaulaisessa luonnollisen naiseuden hengessä. Näihin ajatuksiin yhtyi myös Ellen Key korostaessaan kodin merkitystä lasten kasvuympäristönä aikana, jolloin naisten työssäkäynti oli yleistymässä.

Nietzschen korostamaan naisen asemaan uuden sukupolven synnyttäjänä tarttui myös Helene Lange, joka oli presidenttinä Allgemeiner Deutcher Frauenvereinissa ja myöhemmin perustetussa Bund Deutcher Frauenvereinissa, kattojärjestössä, jonka sateenvarjon alla toimi vuonna 1901 jo 137 naisjärjestöä. Näihin Langen kannattamiin paremman sukupolven jalostamisyhtymisiin liittyi myöhemmin rotuhygienian kyseenalaisia sävyjä.⁶⁹

Naiseudesta ja koristautumisesta puhuttaessa on väistämättä vaarana jäädä essentialistiseen ansaan. Naiseus ikään kuin ilmaantuu monoliittisena, eriytymättömänä samankaltaisena taipumuksena manipulatiiviseen kaunistautumiseen ja valheelliseen viehättämiseen. Nietzschen tekstit kokonaisuudessaan kuitenkin avaavat mahdollisuuden ihmisen yksittäisyyteen, ei yhtenäiseen ”lehmälaumaan”, jonka tahto ja mieli muodostaisi yhteisen tahdottomuuden. Hänen teksteissään nainen ilmaantuu monissa muodoissa, äiteinä, tyttärinä, sisarina, vanhapiikoina, vaimoina, hallitsijoina, prostituoituina, neitsyinä, isoäiteinä, suurina ja pieninä tyttöinä.⁷⁰ Toisaalta käsittelemäni naiset eivät mitenkään suostu muodostamaan yksimielistä laumasielua vaan omana aikanaan jo kirjoittivat ja toimivat hyvin eri suuntiin suhteessa omaan naiseuteensa.

Viitteet

- 1 Nietzsche, Historian hyödystä ja haitasta s.41
- 2 Foucault s.70 - 73
- 3 Blomstedt s 28

- 4 Björk (Naisena hänet oli vapautettu suullisesta tutkinnon osasta ja väitökseksi riitti ansiokas kirjallinen tutkimus)
- 5 Lengborn s.5
- 6 Blomstedt s 46
- 7 Blomstedt s 35. Alli Blomstedt toimi oppilaitoksen rehtorina ja kirjoitti Fredrikan elämästä 1944. Hän korosti voimakkaasti isänmaaallisuuden ja siveyskasvatuksen merkitystä. Haastatteluissa aikalaiset opiskelijat arvioivat häntä ankarana kurinpitäjänä. Koulua nimitettiin vielä 1950-luvulla nunnaluostariksi. Asuntolan ovet lukittiin yöksi ja joskus tytöt karkasivat tansseihin, joihin oli kielletty menemästä.(Paula Naukkarisen haastattelu 2000)
- 8 Dohm Die Antifeministen, <http://gutenberg.spiegel.de/dohm/antifemi/antifemi.htm>
- 9 Andreas-Salomé, Looking back memoirs s 110
- 10 <http://www.helsinki.fi/kristiina-instituutti/klassikkogalleria/key/index.htm>
- 11 Key, Barnet århundrade I osa s70 ”...den första och högsta av alla rättigheter, den kvinnliga personlighetens rätt att tänka sina egna tankar och följa sina egna vägar, även om dessa tankar och vägar gå i andra banor än kvinnoosakskvinnornas.”
- 12 ibid 73
- 13 ibid 94
- 14 Andreas-Salomé, Fenitschka s 42
- 15 Nietzsche, Iloinen tiede s219-220
- 16 Derrida 1979 s.154
- 17 Lengborn
- 18 <http://www.helsinki.fi/kristiina-instituutti/klassikkogalleria/key/index.htm>
- 19 Nietzsche, Epäjumalten hämälä s.106
- 20 Key, Barnets århundrade I osa s151
- 21 Ivanov s.20, 62,64
- 22 ibid s. 77
- 23 ibid s.66
- 24 Andreas-Salomé, Looking back memoirs s 110
- 25 Lou Andreas-Salomé itse sanoo käyttäneensä novellissaan näytelmäkirjailija Frank Webekind’ia esikuvana Pariisissa tapahtuneessa lähentelykohtauksessa. Kuitenkin Carol Diethen liittyy Max Weberin hahmon Nietzscheen syystä, että päähenkilöt vastasivat iältään Lou’ta ja Nietzscheä heidän tapaamisensa aikoihin. (Looking back...s 60)
- 26 Diethen s 55
- 27 Andreas-Salomé 1991 s. 98

- 28 Witt-Brattström
- 29 Käännös kirjoittajan
- 30 Andreas-Salomé. 1991 s.113
- 31 ibid s.84
- 32 ibid. s.51
- 33 Simmel s.107, 199
- 34 Nietzsche,Iloinen tiede s.71
- 35 Nietzsche, Näin puhui Zarathustra s. 85
- 36 Nietzsche, Ecce homo s. 72
- 37 Nietzsche, Ecce homo s. 73
- 38 Derrida 1979 s.62
- 39 Derrida 1979 s. 72, 77
- 40 Nietzsche, Epäjumalten hämärä s.76-77
- 41 Korsmeyer s.53
- 42 Nietzsche, Iloinen tiede (Vita femina) s. 186
- 43 Esimerkiksi Parergonin alkukappaleessa, pohjattomaan syvyyteen putoamisen estää kankaan kutominen ja laskostaminen, tekstuaalinen parsiminen, paikkojen laittaminen paikan päälle...(The Thruth in Painting s 37)
- 44 Derrida, A Silkworm of one's own kirjassa Acts of Religion. Kaksinpuhelun muodossa on julkaistu myös Hélène Cixous / Jacques Derrida. 2001.Veils Translated by Geoffrey Bennington Stanford University Press
- 45 Derrida, 1979 s.95
- 46 ibid 87
- 47 ibid s.97
- 48 Sokaistumisen teemaa Derrida käsitteli kirjassaan Mémoires d'aveugle , joka on johdanto tietämisen dekonstruktioon.
- 49 Derrida 1979 s.51, 89
- 50 Nietzsche, Iloinen tiede s.13
- 51 Myös Britanniassa keskusteltiin luksuksen ja turhamaisuuden johtavan yhteiskunnan rappioon, vaikkapa palveluskunta ylellisyyden tavoittelussaan joutui houkutukseen varastaa (Ribeiro s.149)
- 52 Blomstedt s 42-44
- 53 Foucault Seksuaalisuuden historia s.217
- 54 Korhonen Anu, Silmän ilot
- 55 Andreas-Salomé Fenitschka s.7
- 56 Dieth s.113 – 114, Ribeiro s.154
- 57 Dieth s. 111-125
- 58 Nietzsche, Näin puhui Zarathustra s. 85

59 ibid s.86

60 Nietzsche, Epäjumalten hämärä s.12

61 Nietzsche, Ecce homo s.138

62 „Ich bin keine Persönlichkeit. Ich bin Niemand, darum kann mich auch Niemand lieb haben.“

<http://gutenberg.spiegel.de/dohm/wiedu/wiedu.htm>

63 Nietzsche Iloinen tiede s 73-74

64 ibid 75

65 Holub, Druskowitz s. 16

Lause on väännös Shopenhauerin tekstistä "Über die Weiber" (1851), " (die Frauen als) eine Art Mittelstufe zwischen dem Kinde und dem Manne, welcher der eigentliche Mensch ist"

66 Diethé 83

67 ibid 85

68 Hagman 164.

69 Diethé s.148

70 Derrida 1979 s.101, 103

Lähteet

Andreas-Salomé Lou. 1991. *Looking back memoirs*. alkup. *Lebensrückblick*. 1951. Paragon House. New York

Andreas-Salomé Lou. 1990. *Fenitschka and Deviations. Two Novellas*. University Press of America. Lanham, London, New York

Blomstedt Alli. 1944. *Piirteitä Fredrika Wetterhoffin elämästä*. Osakeyhtiö Hämeen sanomain kirjapaino. Hämeenlinna

Deleuze Gilles. 2005. *Nietzsche ja filosofia*. Summa. Helsinki

Derrida Jacques. 1979. *Spurs Nietzsche's Style, Èperons les styles de Nietzsche*. The University of Chicago Press. Chicago, London

Derrida Jacques. 1987. Parergon. Teoksesta *The Thruth in Painting*. 1987. The University of Chicago Press. Chicago. alkuper. *La vérité en peinture*. 1978. Flammarion. Paris

Derrida Jacques. 1993. *Memoirs of the Blind, The Self-Portrait and Other Ruins*. The University of Chicago Press. Chicago. alkup. *Mémoires d'aveugle: Autoportrait et autres ruines*. 1990. Editions de la Réunion des musées nationaux

Derrida Jacques. 2002. *Acts of Religion*. Routledge. New York and London

Derrida Jacques. 2003. *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Gaudeamus. Helsinki

- Derrida the movie*. 2002. ohj. Kirby Dick ja Amy Ziering Kofman elokuva. Zeitgeist. USA
- Diethe Carol. 1996. *Nietzsche's Women: Beyond the Whip*. Walter de Gruyter. Berlin, New York
- Foucault Michel. 1999. *Seksuaalisuuden historia*. Gaudeamus. Tampere
- Foucault Michel. 2005. *Tiedon arkeologia*. Vastapaino. Tampere
- Hagman Tyko. 1900. *Kunnallishistoriallinen kertomus Hämeenlinnan kaupungista*. Osakeyhtiö Hämeen kirjapaino. Hämeenlinna
- Key Ellen. 1927. *Barnets århundrade* osa I ja II. Albert Bonniers förlag. Stockholm
- Korhonen Anu. 2005. *Silmän ilot*. Atena Kustannus. Jyväskylä
- Korsmeyer Carolyn. 2005. *Terrible Beauties*. Teoksessa *Contemporary Debates in Aesthetics and the Philosophy of Art*. Ed. Kieran Matthew. Blackwell
- Nietzsche Friedrich. 1995. *Epäjumalten hämärä eli miten vasaralla filosofoidaan*. alkup. *Götzen-Dämmerung*. Unio mystica. Helsinki
- Nietzsche Friedrich. 1999. *Historian hyödyistä ja haitasta elämälle*. alkup. *Von Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben* 1874. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuyksikkö. Jyväskylä
- Nietzsche Friedrich. 2001. *Näin puhui Zarathustra: kirja kaikille eikä kenellekään*. Suom. J.A. Hollo. Otava. Helsinki
- Nietzsche Friedrich. 2002. *Ecce homo*. Unio mystica. Helsinki
- Nietzsche Friedrich. 2004. *Iloinen tie*. alkup. *Die fröhliche Wissenschaft* 1882. Otava. Helsinki
- Ribeiro Aileen. 1995. *Dress and Morality*. Berg. NY.

Painamattomat lähteet:

Björk Jan-Erik. Sonja Kovalevsky

<http://www.matematik.su.se/matematik/Historia/Kovalevsky.pdf>

Druskowitz Helene von. Pessimistische kardinalsätze. Ein Vademecum für die freiesten Geister
<http://www.ebook->

[bibliothek.org/data/Druskowitz,%20Helene%20von%20-%20Pessimistische%20Kardinalsaeetze.pdf](http://www.ebook-bibliothek.org/data/Druskowitz,%20Helene%20von%20-%20Pessimistische%20Kardinalsaeetze.pdf)

Holub Robert C. Nietzsche and the Women's Question

http://www-learning.berkeley.edu/robertholub/teaching/syllabi/Lecture_Nietzsche_Women.pdf (vierailtu 08.03.2006)

Ivanov Gunnela. 2004. Vackrare vardagsvara – design för alla? Gregor Paulsen och Svenska Slöjdföreningen 1915-1925. Institutionen för historiska studier. Umeå universitet

http://www.diva-portal.org/diva/getDocument?urn_nbn_se_umu_diva-275-1__fulltext.pdf

Kinnunen Tiina. 2005. Ihailtu ja kiistelty eurooppalainen feministi. <http://www.helsinki.fi/kristiina-instituutti/klassikkogalleria/key/index.htm> (vierailtu 08.03.2006)

Lenghorn Thorbjörn. 2000. Ellen Key. <http://www.ibe.unesco.org/publications/ThinkersPdf/keye.pdf> (vierailtu 08.03.2006)

Witt-Brattström Ebba. 2002 The "Narcissistic Turn" in the Aesthetics of the Fin de Siècle. http://www.helsinki.fi/hum/kotim.kirjallisuus/CS-sivusto/esitelmat/e__witt-brattstrom.htm (vierailtu 16.03.2006)

Hämeen ammattikorkeakoulun muotoilun koulutusohjelman opiskelijat haastattelivat Wetterhoffin entisiä opiskelijoita ja opettajia 2000. Aineisto on kerätty Virpi Mikkolan toimittamana vuonna 2002. Julkaisematon CD Pagemaker tiedosto.